

PROSPĚŠNÝ POHLED ZVENČÍ

Česká republika se ocitla na rozcestí. Její diplomacie, opírající se o politickou stabilitu země a dobré makroekonomické ukazatele, dokázala přesvědčit Západ, že naše země si zaslouží, aby s ní byly zahájeny rozhovory o členství v Evropské unii a NATO. Obě mezinárodní organizace nám nejenom podávají ruku, ale mají k naší zemi i určité výhrady. Pokud se na ně nepodaří pružně a rychle reagovat, mohlo by se stát, že nám členství v jedné nebo obou prestižních organizacích unikne. Něco takového by vážně ohrozilo celé naše polistopadové směřování, jež od samotného počátku určovalo naše úsilí o návrat do Evropy.

Pouze necelá polovina našich občanů podporuje vstup do NATO.

NATO i jednotlivé členské země aliance se kriticky dívají především na stav naší armády. Reformy armády postupují pomaleji, nežli se očekávalo. Ve srovnání například s Polskem — ale dokonce i se Slovenskem — je prestiž armády nízká. Pouze necelá polovina našich občanů podporuje vstup do NATO.

Je evidentní, že některé ze zmíněných problémů mají historické příčiny. Některé ale byly také zčásti způsobeny postoji naší politické reprezentace. Zatímco je jasné, že zvýšit důvěru k armádě bude obtížné v zemi, jejíž armáda se v tomto století nemůže chlubit aktivní obranou země proti nepřítelům, je zároveň zřejmé, že politici neudělali zatím dost, aby armádu v očích průměrných občanů rehabilitovali.

Armáda je a byla chudou popelkou mezi ostatními státními institucemi. Máloukterý český politik se soustavně

pokoušel o vysvětlování úlohy armády v naší společnosti, či alespoň o objasnění různých bezpečnostních rizik, kterým můžeme být vystaveni. Až donedávna se též velmi málo mluvilo o roli a významu NATO. Naše případné členství v alianci bylo často pojímáno jako pouhý politický cíl, který není třeba dále objasňovat. NATO samotné zůstávalo pro většinu občanů složitým a odtažitým problémem.

Jen málo se hovořilo a hovoří o tom, čím se například NATO liší od Varšavské smlouvy a jiných aliancí, jejichž

součástí jsme byli v tomto století a které nás všechny zradily. Málo se až dosud hovořilo o tom, že NATO je nejenom aliancí, ale i určitou komunitou podobně smýšlejících západních demokracií. A velmi málo se zatím hovořilo o tom, proč bychom měli bránit demokratický systém, který jsme si svobodně zvolili. Tím, že o NATO se začalo hovořit bez dostatečného vysvětlování, dostala aliance v očích mnohých občanů určitý propagandistický nádech. A jak známo, na plytkou propagandu jsou Češi obzvláště citliví.

Přílišný důraz na naši vlastní českou cestu vzbuzoval od počátku u západních politiků rozpaky.

Je též otázkou, do jaké míry byly šťastné pokusy naší zahraniční politiky se distancovat od možné užší spolupráce v rámci višegrádského uskupení. Přílišný důraz na naši vlastní českou cestu vzbuzoval od počátku u západních politiků rozpaky. Je možné, že taková politika mohla být do jisté míry obhajitelná, pokud bychom dokázali udržet vysoké tempo ekonomického růstu a politickou stabilitu. V okamžiku, kdy se tyto pilíře naší „výjimečnosti“ začaly bortit, obrátila se politika vypjatě individuálního přístupu k evropské integraci proti nám.

Důvod je jednoduchý. Západ byl vždy do určité míry skeptický vůči našim individuálním postojům. Mnohé západní země by byly preferovaly, aby mezi višegrádskými zeměmi existovala užší spolupráce. Zároveň ale byla česká diplomacie do určité míry skutečně schopna mnohé západní politiky a instituce přesvědčit o tom, že jsme vskutku výjimeční. Mluvílo se o ekonomickém zázraku a o středoevropském tygroví. Chvillemi to téměř vypadalo tak, jako bychom se díky svým výsledkům do NATO a Unie hodili více nežli někteří současní členové.

Diplomacie bude mít nyní více problémů přesvědčit Západ o našich úspěších i tam, kde mohou skutečné úspěchy existovat.

Zklamání z vývoje u nás, způsobené nenaplněným očekáváním, zažívají nyní nejen naši občané, ale i mnohé západní instituce a politické reprezentace. Mnozí se na naši zemi dívají s trochou podezření v obavách, aby znovu „nenaletěli“. To je samozřejmě pro Českou republiku nevýhodná situace, neboť naše diplomacie bude mít nyní více problémů přesvědčit Západ o našich úspěších i tam, kde mohou skutečné úspěchy případně existovat.

Je důležité, že se nakonec česká politická reprezentace rozhodla zvyšovat armádní rozpočet tempem, který Západu slíbila. Je též důležité, že do kampaně za náš vstup do NATO se

rozhodli zapojit i sociální demokraté, neboť jsou to právě příznivci ČSSD, kteří jsou k možnému vstupu o poznání vlažnější nežli voliči koaličních stran.

Především je nutné, aby se diskuse o členství v NATO, jakož i o NATO samotném, přenesla ze zahraniční politiky a odborných mezinárodních konferencí k nám domů.

Ani to ale nemusí nakonec stačit. Je nutné, aby se do diskuse o členství v NATO zapojila celá politická reprezentace. A je především nutné, aby se diskuse o členství v NATO, jakož i o NATO samotném, přenesla ze zahraniční politiky a odborných mezinárodních konferencí k nám domů. Pokud NATO zůstane pro většinu občanů tak odtazitým problémem, jakým momentálně je, bude naše případné členství sice i tak důležitým bezpečnostním krokem, ale vnitřně — z hlediska hodnot, kterými se naše mladá demokracie řídí — zůstane do určité míry prázdným gestem.

Výtky, které naši zemi adresovala Evropská unie, jsou dokonce ještě adresnější a početnější nežli ty, které je možné slyšet od vedoucích reprezentantů NATO. Na druhou stranu je pravda, že na výtky Unie je do jisté míry snazší reagovat — především proto, že jsou konkrétnější. České republice bylo dosti jasné a přímočaře sděleno, kde musí odstranit chyby, pokud chce proces integrace do Unie úspěšně zakončit. V případě NATO se do určité míry jedná nejenom o konkrétní výtky, jako jsou nízké náklady na armádu, ale i poukazy na celkové postoje vůči alianci. Změnit tyto postoje ale bude velmi obtížné.

Některé z problémů, na něž Evropská unie poukazuje, jsou prostě důsledkem toho, že se za osm let od sametové revoluce nedalo udělat vše.

Evropská unie především poukazuje na to, že v České republice zatím pokulhává reforma státní správy, že země má neefektivní systém soudnictví, že naše bankovníctví a finanční trhy trpí neduhy, a že náš vztah k menšinám — zejména té romské — je do jisté míry nevyhovující.

Všechny tyto problémy jsou ve skutečnosti celými okruhy problémů, neboť žádný není řešitelný nějakým jednoduchým krokem. Je jasné, některé z problémů na které unie poukazuje, jsou prostě důsledkem toho, že se za osm let od sametové revoluce nedalo udělat vše. Je též zřejmé, že naše země ztratila mnoho drahocenného času díky rozpadu Československa. Unie to ví a pouze nás upozorňuje, že v určitých oblastech musíme pokračovat směrem, jímž kráčíme.

Reforma státní správy je problém, o kterém se diskutuje už několik let.

Zároveň ale mnohé problémy existují — stejně jako v otázce členství v NATO — proto, že naše politická reprezentace tak trochu zaspala. Nebo proto, že se někteří politici domnívali, že mají na určité otázky lepší odpovědi nežli unie samotná. Reforma státní správy je například problémem, o kterém se diskutuje už několik let. Ačkoliv česká ústava vytvořila pro takovou reformu prostor, když v ní bylo zakotveno podrozdělení země do vyšších samosprávných celků, celý problém byl zbytečně zpolitizován.

Výsledkem je, že více než čtyři roky po přijetí ústavy, zůstává ústava v tomto bodě nenaplněna. Pokud jde o samotné fungování státní správy, nepomáhá i to, že zůstává nenaplněn ústavní článek o zřízení nejvyššího správního soudu. Chybí též zákon, který by vytvořil systém skutečně nezávislé státní služby, která je ušetřena politických tlaků anebo dokonce přímé politizace. Chybí jasná pravidla hry, kritéria pro kariéerní postup státních úředníků. A chybí i jasná pravidla stanovující, jaká práva má vůči státním úředníkům občan.

Důsledkem je přebujelá, neefektivní byrokracie, které se občan bojí, a na kterou se Evropská unie nemůže než dívat úkosem. Postoj politické reprezentace k tomuto vedlejšímu sektoru každé vyspělé západní demokra-

cie dokumentuje i to, že v naší zemi zatím chybí například kvalitní škola, na univerzitní úrovni, která by vzdělávala budoucí státní úředníky. Malá míra politické nezávislosti státních služeb též způsobuje strach z politických změn. Porevoluční generace státních úředníků v mnohých odvětvích se díky existujícím vazbám na politické strany obává — pravděpodobně porávu — politicky motivovaných čístek v případě změny vlády.

Úroveň českého soudnictví kritizuje Evropská unie a je i zdrojem frustrace mnohých občanů.

Naše soudnictví je samostatnou kapitolou. Je trnem v oku nejenom Evropské unii, ale i zdrojem frustrace mnohých občanů. Neschopnost soudů rychle a účinně trestat pachatele trestných činů a nekonečně se vlekoucí občansko — právní spory jsou pro unii vážnými problémy. Naš justiční systém by se totiž v případě našeho vstupu do unie měl stát integrovanou součástí systému evropského. Právo, jeho aplikace a jeho vynucování ale musí být v takovém integrovaném systému všude velmi podobné. Musí se řídit stejnými principy. Občané unie nemohou být vystaveni různým měřítkům v různých zemích.

České soudnictví prodělalo rozsáhlé změny. Nezávislost soudců byla posílena a většina „starých struktur“ právě v tomto odvětví důsledně vymýcena. Soudci ale nemohou uniknout celkové atmosféře všeobecné neúcty k právu. Je těžké po nich vyžadovat, aby důsledně vynucovali plnění záko-

nů, když jsou svědky často laxního přístupu mnohých politiků k principům právního státu.

Nové typy hospodářské kriminality většinu soudců naprosto zaskočily.

Soudci nemají též dostatečné zkušenosti. Ekonomické reformy bezesporu předběhly tempo reformy práve v právním systému. Soudy byly zavale-ny vlnou restitučních nároků v době, kdy se potýkaly s nedostatkem kvalifikovaných soudců. Nové typy hospodářské kriminality většinu soudců naprosto zaskočily. Mnozí z nich prostě nemají znalosti a zkušenosti potřebné k tomu, aby dokázali „rozšifrovat“ často i méně komplikované případy „tunelování“ a podobné případy.

To, že soudci jsou jmenováni na doživotí, jistě významně posílilo jejich nezávislost na politické moci. Ale protože nebyl zároveň vytvořen systém kárných účinných opatření vůči soudcům, kteří řádně nepracují, vytvořila se celá kasta soudců, kteří si v podstatě nechtějí „pálit prsty“. Je naprosto zřejmé, že celý systém našeho soudnictví potřebuje koncepční změny.

Je otázkou, zdali si EU bude moci „dovolit“ jako nového členu zemi s rozšířenými rasistickými postoji.

Přístup k otázkám rasismu je možná vůbec nejněžnějším problémem. To proto, že v tomto případě nejde jen o konkrétní změny, které může přijmout vláda a jiné instituce — i když je jasné, že systémové změny v přístupu ke vzdělávání, zaměstnávání a bydlení Romů jsou nezbytné. Jde též o to, že Česká republika dosud ani neratifikovala příslušnou konvenci Rady Evropy o menšinách. Jde i o český zákon o občanství, který Česká republika zarputile obhajuje, zatímco mezinárodní instituce jej opakovaně kritizují.

To, co bude naší zemi dělat největší problémy, je celková atmosféra netolerance nejen vůči Romům, ale všemu cizímu. Začíná být otázkou, zdali si EU bude moci „dovolit“ jako nového členu zemi s rozšířenými rasistickými postoji. Zemi, která chce zpřísnovat imigrační zákony, ačkoliv téměř nemá žádné větší menšiny — s výjimkou již zmíněných Romů — a ačkoliv pouze dvě procenta jejích obyvatel jsou cizinci. Otevírání se takové země multi-etnickému prostředí členů unie může být skutečně traumatickou zkušeností. Unie sice samozřejmě nemůže takové postoje objektivně měřit, ale například exodus Romů, či návrhy na radikální zpřísnění imigračních zákonů, jsou v mnohém samy o sobě určitým měřítkem.

Žádná sebereflexe nemogućá bez skutečné poznání vlastních ch

Je prostě zřejmé, že jsme v mnohém měli až do nedávna o sobě vyšší mínění nežli skutečně zasluhujeme. V mnoha ohledech jsme obdobím komunismu poznamenáni stejně jako naši bývalí spojenci. Paradoxní je, že s tím, jak se přibližuje naše přijetí do Evropské unie a NATO téměř na dosah, vyjevují se — jakoby v zrcadle, které nám tyto instituce nastavují — stále zřetelněji naše nedostatky. U mnohých tento pohled působí deziluzi. Zároveň je ale zřejmé, že jde o velmi prospěšný proces. Žádná sebereflexe totiž není možná bez skutečného poznání vlastních chyb. A v tomto ohledu už nyní jak NATO tak Unie hrají v naší národní psychologii důležitou roli.

Jiří Pebe

(Zvýrazněný text — redakce)